

Vlkolinská, Ivona

K niektorým aspektom výskytu keramiky na pohrebisku v Nitre-Lupke

Archaeologia historica. 2009, vol. 34, iss. [1], pp. 51-69

ISBN 978-80-7275-079-5

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140800>

Access Date: 25. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

B.

HMOTNÁ KULTURA

K niektorým aspektom výskytu keramiky na pohrebisku v Nitre-Lupke

IVONA VLKOLINSKÁ

Abstrakt: V blízkosti veľkomoravského hradiska Nitra-Lupka vykazuje tunajšie pohrebisko vysoký počet hrobov s keramickými nádobami. Tieto exempláre svojimi vlastnosťami zodpovedajú keramickým nálezom z neďalekých hrnčiarskych pecí. Táto keramika sa vyznačuje vysokou kvalitou a značnou uniformitou. Boli skúmané možné väzby medzi vlastnosťami nádob a niektorými pohrebnými zvykmi, hlavne pokiaľ išlo o intencionálne rozbíjanie nádob a výskyt viacerých kusov v jednom hrobe.

Kľúčové slová: Pohrebisko – 9.–10. storočie – Slovensko – lokalita Nitra-Lupka – pohrebné obrady – keramika v hroboch.

Some Aspects of the Occurrence of Ceramics at a Burial Site in Nitra-Lupka

Abstract: A burial site located in the vicinity of the Nitra-Lupka settlement dated to the period of Greater Moravia contains a large number of graves with ceramic vessels. The properties of these specimens correspond with ceramic finds from pottery kilns nearby. The ceramics are typically of high quality and exhibit a considerable degree of uniformity. Possible relations between the properties of the vessels and certain funeral rites have also been explored, particularly the deliberate breaking of vessels and the occurrence of several specimens in one grave.

Key words: Burial site – 9th/10th century – Slovakia – Nitra-Lupka – funeral rites – ceramics in graves.

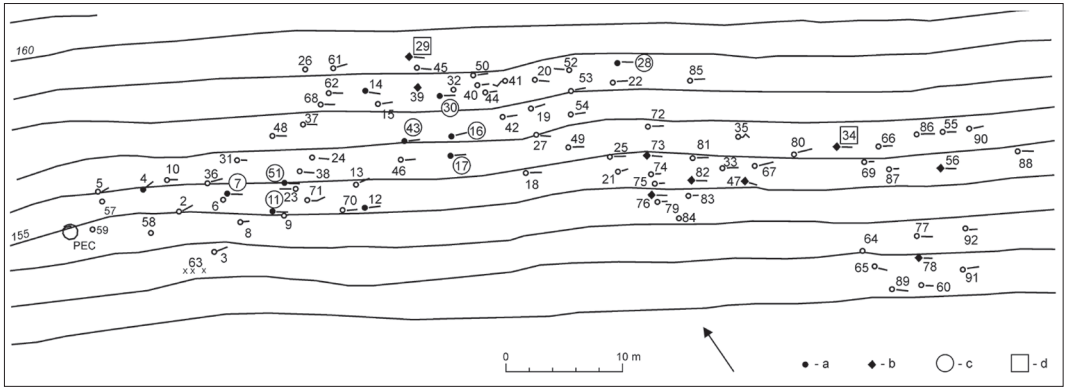
Pohrebisko v Nitre-Lupke (Chropovský 1962, 175–240; Thurzo 1969, 77–154) patrí k dôležitým lokalitám, a to vzhľadom na jeho špecifické postavenie v Nitre i na Slovensku. Nachádza sa v blízkosti hradiska na Lupke, pričom tesne v predpolí opevnenia jeho predhradia boli odkryté aj viaceré hrnčiarske pece (Chropovský 1959, 812–825). Keramické zlomky z pecí zodpovedajú keramickým nádobám zisteným na pohrebisku, sú taktiež vysoko kvalitné a uniformné. Z pece 8 pochádza aj jedna náušnica nitrianskeho typu, aké boli pomerne často odkryté v hroboch. Pohrebisko v Nitre-Lupke patrí k pohrebiskám s veľmi vysokým počtom nádob na Slovensku (Vlkolinská 1996, 313–332).

Hoci na pohrebisku Nitra-Lupka boli pochovaní hrnčiari a ich rodinní príslušníci, iba ca 45 % hrobov vykazovalo keramiku – celkovo 38 zo všetkých 92 hrobov (nádobý aj torzá). Ďalšie dva hroby obsahovali len črepy. Pritom keramický nález z hrobu 13 je nejasný. Aj keď keramika z hrobov na Lupke vyzerá uniformne, vyskytli sa v rámci nej aj určité odlišnosti. Prevažujúcou formou nádoby je vysoký a široký hrniec so širokým ústím, ktorý je zdobený charakteristickou jednoduchou vlnkou pod hrdlom, na ktorú nadväzujú žliabky na tele. Takmer 40 % malo na dne plastickú značku. Identické značky však neboli nájdené. Nádobý boli zistené v hroboch mužov, žien aj detí, vrátane kombinácie hrobu ženy s jedným dieťaťom či dokonca dvoma deťmi. Ale na antropologickú analýzu bolo poskytnutých len 73 kostier (Thurzo 1969). Z toho dôvodu výsledky nemôžu byť úplné, ba v niektorých prípadoch došlo zrejme k určitým nezrovnalostiam.

Hlavným námetom tohto článku je skúmanie a porovnanie hrobov zo skupiny s intencionálne rozbítenými exemplármi (označené ako skupina A), ako aj skupiny B, ktorú predstavujú hroby s viacerými nádobami. Ostatné hroby s keramikou (skupina C) obsahujú po jednej nerozbitnej nádobe. Pri analýze neboli použité hroby len s torzami nádob.

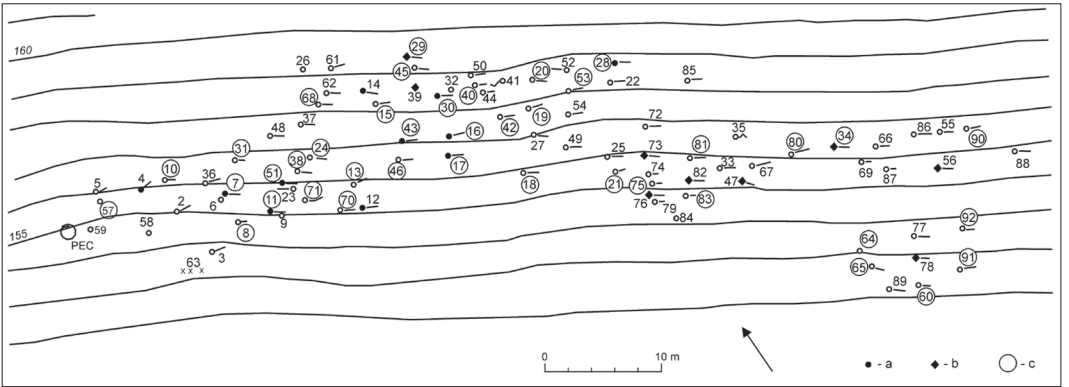
A. Intencionálne rozbité nádoby (tabela 1)

Na lokalite Nitra-Lupka bolo zistených spolu 18 hrobov s dokladmi intencionálneho rozbíjania nádob (tabela 1). Keď porovnáваме tieto hroby s hrobmi obsahujúcimi viaceré keramické nádoby (spolu 11 hrobov), tak len v 8 hroboch s doloženými viacerými nádobami bolo zároveň zistené intencionálne rozbíjanie nádob. Keďže predsa dochádza v týchto

Obr. 1. Plán pohrebiska v Nitre-Lupke. Hroby obsahujúce nádoby sú vyznačené krúžkom. S použitím plánu T. Štefanovičovej (1990), ktorý bol ale upravený.

Abb. 1. Plan des Gräberfeldes in Nitra-Lupka. Die Gefäße enthaltenden Gräber sind mit einem Kreis gekennzeichnet. Der Plan stammt von T. Štefanovičová (1990), wurde jedoch modifiziert.

Obr. 2. Pohrebisko Nitra-Lupka. Krúžkom sú vyznačené hroby, ktoré obsahovali nádobu spolu so šperkom typu Nitra-Lupka. Hroby obsahujúce nádobu spolu so šperkom sú vyznačené štvoruholníkom. S použitím plánu T. Štefanovičovej (1990).

Abb. 2. Gräberfeld Nitra-Lupka. Mit einem Kreis wurden die Gräber gekennzeichnet, die ein Gefäß zusammen mit Schmuck vom Typ Nitra-Lupka enthielten. Gräber, die ein Gefäß und Schmuck zusammen enthielten, sind mit einem Quadrat gekennzeichnet. Der Plan stammt von T. Štefanovičová (1990).

prípadoch k výskytu oboch javov v jednom hrobe, niektoré výsledky zistené pre jeden jav sa prelínajú s výsledkami pre druhý uvedený jav (tabeľa 1, 3; Vlkolinská 2007, 208–227).

Na základe analýz pohrebísk z 9.–10. stor. možno konštatovať, že intencionálne rozbíjané boli hlavne vysoké a široké nádoby. V prípade viacerých nádob to boli exempláre väčšie než nádoby kladené k pochovanému alebo aspoň vyššie tvary než tie uložené k mŕtvemu. Prítomnosti intencionálne rozbíjaných nádob na pohrebisku v Nitre-Lupke bola venovaná zvýšená pozornosť z toho dôvodu, že tunajšia keramika je pomerne jednotná, uniformná, čo do tvaru, výzdoby, vyhotovenia aj materiálu. Takže nás zaujímalo, aké odlišnosti môžu byť doložené u intencionálne rozbíjaných nádob na tomto pohrebisku voči ostatnej tunajšej keramike a či sa vôbec nejaké odlišnosti vyskytli.

Pohrebisko Nitra-Lupka prináleží k lokalitám s najvyšším počtom intencionálne rozbíjaných nádob na Slovensku, najmä keď do tohto počtu zahrnieme aj exempláre, z ktorých boli v hrobách doložené iba časti. Týchto 18 hrobov z celkového počtu 40 hrobov s prítomnou keramikou predstavuje ca polovicu. Zo všetkých 92 tunajších hrobov to tvorí 19,6 %.

Približne v polovici hrobov s dokladmi intencionálneho rozbíjania keramiky bola zistená len jedna nádoba, a to v hrobách 7, 13 (tento údaj nie je celkom presný, keďže v nálezovej správe nie je uvádzaná nádoba, ale len črep), 15, 17, 19, 21, 34, 42 a 64 (tab. I:1, 6; II:1, 2, 4; III:5; V:1), čiže spolu v deviatich hrobách. Prítom ale v hrobách 13 (podľa nálezovej správy),

Číslo hrobu	Rozbité nádoby	Poloha nádoby	Výška nádob	Značka	Uhlíky	Drevené vedierko	Ďalšia nádoba	Značka	Poloha nádoby	Ďalšia nádoba	Poloha nádoby
7	1	v zásype	17,5 cm	I		I					
11	2rozbité	v zásype obe	14,7 cm		I		16,3 cm		v zásype		
13	1?				I						
15	1	dole	20 cm	I	I						
17	1	v zásype	22,9 cm	I	I	I					
19	1	v zásype	15,8 cm	I	I						
20	črepy	v zásype			I	I					
21	1	dole	nepravidelná 15/16 cm								
24	1	hore	14,4 cm	I	I		13 cm	I	dole		
30	1	v zásype	17,7 cm	I	I		11,4 cm		dole		
34	1	v zásype	15,5 cm	I	I						
42	1	všade	23 cm			I					
43	1	v zásype	18,2 cm	I	I		12,8 cm	I	dole		
45	črepy	v zásype.									
46	1	v zásype	18,8 cm	I	I	I	12,4 cm	I	dole		
51	1	v zásype	20,4 cm	I			12 cm	I	dole	10,3 cm	dole
64	1	všade	19,7 cm								
80	3rozbité	v zásype	22,7 cm				18,4/19,1 cm	jamka	v zásype	18,7 cm	v zásype
Spolu 18 hrobov	Spolu 21 nádob.										

Číslo hrobu	Muž	Žena	Dieťa	Žena a dieťa
7	I			
11				I
13			I	
15	I			
17			I	
19				I
20	I			
21			I	
24	I			
30		I		
34	I			
42	I			
43		I		
45			I	
46	I			
51				I
64	I			
80	I			

Tabela 1. Intencionálne rozbité nádoby.

Tabelle 1. Absichtlich zertrümmerte Gefäße.

20 a 45 to boli iba črepy alebo dokonca jediný črep. V ďalších takýchto hroboch boli zistené i viaceré exempláre keramických nádob, čiže spolu bolo v týchto hroboch doložených 21 nádob (tabela 1, 3). Najčastejšie boli nájdené po dve nádoby, a to v piatich prípadoch – hroby 11, 24, 30, 43, 46 (tab. I:2, 5; II:3, 5; III:1, 2, 3, 6; IV:1, 5; V:2, 4, 5). Zriedkavejšie dokonca aj tri kusy, a to v dvoch prípadoch – hroby 51, 80 (tab. IV:2–4; V:3; VI:3, 4). Čiže spolu je to 7 hrobov, kde sú okrem intencionálneho rozbíjania doložené i viaceré nádoby. Ale iba v dvoch z týchto hrobov, konkrétne v hrobe 11 a 80, boli intencionálne rozbité všetky exempláre. V hrobe 11 to boli dve nádoby a v hrobe 80 dokonca všetky tri exempláre. No v hrobe 51, ktorý tiež obsahoval 3 nádoby, bol intencionálne rozbitý len jeden kus.

Ako zaujímavý fenomén uvádza autor výskumu prítomnosť uhlíkov v intencionálne rozbitých nádobách, a to v deviatich prípadoch, čo predstavuje 52,3 % zo všetkých rozbitých nádob (Chropovský 1962, 200, t. j. hroby 15, 17, 19, 20, 24, 28, 30, 51, 71). Prípadná špeciálna previazanosť na tvar nádoby alebo výzdobu sa nepotvrdila.

V niekoľkých ďalších prípadoch bola v hrobe s intencionálne rozbitou nádobou do-

ložená prítomnosť dreveného vedierka ako ďalšej nádoby. Konkrétne išlo o päť takých náleзов z 18 hrobov s intencionálne rozbitými exemplármi (obr. 3/3; hroby 7, 17, 20, 42, 46 – tu okrem vedra zistené až dve keramické nádoby). Na niektorých pohrebiskách autori výskumov spájajú prítomnosť vedierka so sociálne vyšším postavením pochovaného, čo na týchto lokalitách vyplynulo aj z ostatných príloh a ďalších charakteristík v týchto hroboch (napr. nedávno tiež pre veľkomoravské pohrebiská M. Hanuliak 2004, 292). V Nitre-Lupke takáto súvislosť nebola potvrdená.

Ako už bolo uvedené, šperky z drahých kovov sa vyskytli na tomto pohrebisku len výnimočne (Chropovský 1962, 215). Pozlátené a strieborné náušnice boli spolu zistené jedine v hrobe 43 (vrátane dvoch keramických nádob, z ktorých jedna bola intencionálne rozbitá). Dve strieborné náušnice boli odkryté tiež v hrobe 29 (no na inom mieste textu sú uvádzané len ako bronzové), kde bola nájdená aj jedna keramická nádoba, no nie intencionálne rozbitá, ale uložená k mŕtvemu. Na základe týchto zistení nie je možné na pohrebisku v Nitre-Lupke viazať výskyt intencionálne rozbitých nádob na bohatšie vybavené hroby. Z ostatných tunajších bohatších hrobov so šperkami z drahých kovov možno uviesť už len tri hroby, avšak bez nádob, konkrétne detský hrob 39, ďalej hrob 47, kde bola pochovaná žena aj s dieťaťom, ako aj ženský hrob 73.

Charakteristika keramiky

Ako intencionálne rozbité boli zistené predovšetkým exempláre, ktoré patria k veľkým tvarom, hlavne pre Lupku charakteristický vysoký a široký hrniec so širokým ústím. Ak sa vyskytli v jednom hrobe s ďalšou nádobou, tak intencionálne rozbitá bola väčšia alebo aspoň vyššia nádoba, než bola tá umiestnená k mŕtvemu. Výška rekonštruovaných intencionálne rozbitých nádob sa pohybovala v rozpätí od 144 mm (mužský hrob 24) až po 230 mm (mužský hrob 42 i detský hrob 17, ako aj najvyššia z troch nádob v hrobe 80). Tieto posledne uvedené nádoby sú najvyššie na celom pohrebisku. Ale najviac ich malo výšku v rozpätí 150–220 mm, takže prináležali k vyšším nádobám (tabela 2). To znamená, že podľa triedenia M. Hanuliaka (2004, 184) väčšinu týchto nádob možno označiť za stredne vysoké (101–150 mm) a hlavne za vysoké formy (nad 150 mm).

Výzdoba intencionálne rozbitých nádob na pohrebisku v Nitre-Lupke najčastejšie pozostávala z kombinácie vlnovky pod hrdlom a nasledujúcich žliabkov, siahajúcich často až do spodnej tretiny výšky nádoby. Zriedka bola doplnená aj vlnovkou na vydutí. Táto výzdoba bola vyhotovená jednohrotým nástrojom. Patrí k najčastejším predstaviteľom na lokalite (12 kusov), čo predstavuje viac ako polovicu nádob. Na druhom mieste sú v rámci výzdoby zaradené žliabky situované takmer po celom tele nádoby. Takáto výzdoba pochádza z hrobu 24 (tab. II:3, 5), kde ju mala tak intencionálne rozbitá nádoba, ako aj celý exemplár. Taktiež bola zistená v hrobe 46 (tab. IV:1), kde ju však mala štíhla nádoba uložená k mŕtvemu, zatiaľ čo intencionálne rozbitá niesla tradičnú vlnovku a žliabky. V hrobe 80, ktorý obsahoval tri exempláre a všetky tri boli intencionálne rozbité, mali dva kusy výzdoby pozostávajúcu len zo žliabkov (tab. V:4; VI:3). To znamená, že takúto výzdobu v rámci intencionálne rozbitých nádob malo len päť exemplárov. Nebola zistená závislosť medzi výzdobou vo forme žliabkov a vysokými štíhlymi nádobami.

Veľmi zriedkavo sa na intencionálne rozbitých exemplároch objavuje iná výzdoba. Z hrobu 11 (tab. I:3, 5), kde boli rozbité oba exempláre, jeden z nich mal časť výzdoby realizovaný pomocou hrebeňovitého nástroja do podoby girlandy a časť výzdoby bola vyhotovená jednohrotým nástrojom. Girlanda sa opakovala aj na druhej nádobe z tohto hrobu, ale tu už bola pod hrdlom a vyhotovená jednohrotým nástrojom. Z hrobu 21 (tab. II:4) pochádza nádoba v podobe hrnca s netradičnou výzdobou v podobe girlandy obklopenej dvoma žliabkami, ktorá je umiestnená na maximálnom vydutí. Výzdoba bola vyhotovená jednohrotým nástrojom.

Na tomto mieste je potrebné upozorniť, že v rámci hrobov s intencionálne rozbitými nádobami na tomto pohrebisku sa popri väčšine vyspelých takmer uniformných tvarov

keramiky vyskytlo tiež zopár exemplárov, ktoré sú pomerne nepravidelné, akoby nedbanlivo vyhotovené, hoci sú vyrobené z rovnakého materiálu ako kvalitné nádoby. Je to už uvedená nádoba z detského hrobu 21 (hrniec zdobený girlandou uprostred dvoch žliabkov, vyhotovené jednorotým nástrojom), ako aj jeden exemplár z troch intencionálne rozbitých kusov z mužského hrobu 80 (exemplár s jamkou na dne). Prítom tieto dva exempláre nepatria práve k najmenším kusom v tomto súbore. V hrobe 80 sa popri takomto jedinci vyskytla aj bežná kvalitná keramika.

Zo všetkých 53 nádob na pohrebisku (vrátane torz) nieslo 21 exemplárov plastickú značku na dne, čo predstavuje 39,7 % (vrátane torz). Pokiaľ ide o rekonštruovateľné, pôvodne intencionálne rozbité nádoby, z 21 nádob z takýchto hrobov malo až 9 na dne plastickú značku, čiže takmer polovica týchto nádob – okrem torz. Konkrétne pochádzajú z hrobov 7, 15, 17, 19, 24, 30, 43, 46, 51 (tab. I:1, 6; II:2, 1, 3, 5; III:1, 3, 5; IV:4). Okrem toho, v rámci intencionálne rozbitých nádob jedna mala i jamku na dne (jedna z troch rozbitých nádob z hrobu 80). Na tomto mieste chcem len pripomenúť, že na celom pohrebisku boli zistené doklady prítomnosti jamiek iba v troch prípadoch.

Na dnách intencionálne rozbitých nádob boli zistené rozličné typy značiek. Neboli odkryté identické exempláre. Dokonca na intencionálne rozbitých exemplároch neboli doložené ani rovnaké typy značiek. To znamená, že každá intencionálne rozbitá nádoba mala na dne inú značku (pokiaľ mala značku). Výnimku predstavujú len dve nádoby z jedného hrobu 46, ktoré mali na dne značku v podobe vtácej nohy. V konkrétnom vyhotovení boli prítomné značky odlišné. No druhá z nádob nebola rozbitá, lež celá uložená k mŕtvemu. Rovnaký motív značky bol použitý aj na dne nádoby z hrobu 15, ale opäť nejde o identickú značku. Z ostatných typov bol na intencionálne rozbitých nádobách použitý motív koncentrických kruhov (hrob 43), rôzne motívy kríža (z hrobov 24, 51), hviezdička v kruhu (hrob 7), hviezdička v štvoruholníku (hroby 30, 34) a jediná svastika na lokalite (hrob 19). Dno nádoby z hrobu 17 malo v strede jednoduchú čiarku prekríženú ďalšími tromi čiarami.

V niekoľkých hroboch, ktoré obsahujú intencionálne rozbité nádoby, sa vyskytli tiež ďalšie exempláre nádob, ktoré však boli uložené k mŕtvemu (tabela 1). Na týchto celých kusoch boli zistené len štyri kusy plastických značiek, čo je výrazný nepomer voči značkám na intencionálne rozbitých kusoch. Typy značiek sú zastúpené variantmi kríža, hviezdičky a vtácej nohy. Výška týchto nádob, uložených k pochovanému v hroboch 24, 43, 46, 51, bola oveľa menšia než v rámci intencionálne rozbitých exemplárov. Rozpätie ich výšky sa pohybuje len od 103 do 130 mm. Táto škála je výrazne menšia ako u intencionálne rozbitých nádob.

B. Viaceré nádoby v jednom hrobe (tabela 2)

Na mnohých pohrebiskách na Slovensku boli do hrobov vkladané viaceré keramické nádoby, nielen jeden exemplár. Pre obdobie 9.–10. stor. bolo doložených 99 hrobov na našom území s prítomnosťou dvoch, zriedka troch a výnimočne štyroch nádob, resp. ich častí (Vlkolinská 1996, 314). Na veľkomoravských pohrebiskách bolo v takýchto hroboch odkrytých celkovo 229 nádob, pričom sa vyskytli najmä v hroboch žien (Hanuliak 2004, 186). Pohrebisko v Nitre-Lupke prináleží k lokalitám, kde bol zistený jeden z najvyšších výskytov viacerých nádob v jednom hrobe na Slovensku (tabela 2; Vlkolinská 2007, 207).

Viaceré nádoby v hrobe tu boli zistené v 11 prípadoch (tabela 2). Z toho v deviatich hroboch boli po dve nádoby a v ďalších dvoch hroboch až po tri nádoby. Hroby s dvoma exemplármi sú zastúpené objektmi: 10, 11, 24, 30, 43, 46, 71, 75, 90 (tab. I:3, 4, 2, 5; II:3, 5; III:1, 2, 3, 6; IV:1, 5; V:2, 4, 5; VI:1, 2). Hroby s tromi nádobami reprezentujú hroby 51 a 80 (tab. IV:2, 3, 4; V:3; VI:3, 4). Počet 11 hrobov s viacerými nádobami voči všetkým hrobom s nádobami tvorí len 27,5 %, čiže necelú tretinu. Zo všetkých 92 hrobov na lokalite predstavujú približne 12 %. Spolu tieto hroby teda obsahovali 24 nádob (vrátane torza druhej nádoby z hrobu 71).

Pokiaľ ide o umiestnenie viacerých nádob v jednom hrobe, okrem základnej zostavy (väčšia rozbitá v zásype, menšia uložená pri mŕtvom), tvoria rôzne ďalšie kombinácie.

Číslo hrobu	Počet nádob	Výška nádob		Značka		Poloha nádob		Uhličky Drevené vedierko		Ďaišia nádoba		Značka		Poloha nádob		Uhličky		Ďaišia nádoba		Značka		Poloha nádob		
10	2	5,3 cm				dole				8,4 cm				dole										
11	2	14,7 cm				int.hore				16,3 cm				int.dole										
24	2	14,4 cm				int.hore				13 cm				dole										
30	2	17,7 cm				int.hore				11,4 cm				dole										
43	2	18,2 cm				int.hore				12,8 cm				dole										
46	2	18,8 cm				int.hore				12,4 cm				dole										
51	3	20,4 cm				int.hore				10,3 cm				dole				12 cm						dole
71	2	21,5 cm				int. Dole				12,6 cm				dole										
75	2	16,6 cm				hore				16 cm				dole		jamka								
80	3	22,7 cm				int.hore				18,4/19,1 cm				int.hore		jamka								int.hore
90	2	9,7 cm				hore				4 cm				dole										
Spolu 11 hrobov	Spolu 24 nádob.																							

Tabela 2. Viaceré nádoby v jednom hrobe.

Tabelle 2. Mehrere Gefäße in einem Grab.

Konkrétne odlišnosti od základnej kombinácie predstavujú nasledujúce prípady: v hrobe 11 boli obe nádoby intencionálne rozbité, ale črepy jednej z nich boli v zásype a druhej pri pochovanom. V hrobe 80 boli tiež všetky tri nádoby intencionálne rozbité. V hrobe 51 bola zase z troch nádob len jedna intencionálne rozbitá a nájdená v zásype hrobu, kým ďalšie dve boli uložené k mŕtvemu. V ďalšom z týchto hrobov s viacerými nádobami bola ako druhá nádoba pri mŕtvom uložená iba jej časť, a to v ženskom hrobe 71 (na dne tohto torza bola zistená plastická značka – azda v podobe kríža).

Iba v troch prípadoch boli obe nádoby nerozbité, a to v dvoch detských hroboch (10 a 90), ako aj v jednom ženskom hrobe (75). Prítom z dvoch detských hrobov pochádzajú malé až miniatúrne nádoby – z hrobu 10 (tab. I:3, 4), ako aj z hrobu 90 (najmä malá nádobka takmer misovitého tvaru; tab. VI:1). Druhá nevelká nádoba z tohto hrobu mala vnútorný okraj zdobený vlnovkou (tab. VI:2), čo patrí v rámci keramiky na pohrebisku v Nitre-Lupke k výnimočným prejavom, ako už bolo zdôraznené (Vlkolinská 2005, 82).

Skúmala sa taktiež možná previazanosť medzi dokladmi uhlíkov v hroboch s viacerými nádobami a ich ďalšími znakmi a vlastnosťami. Celkovo z jedenástich takýchto hrobov až v siedmich z nich (63,6 %) bola zistená prítomnosť uhlíkov vnútri alebo aspoň pri intencionálne rozbitých nádobách, kým pri celých kusoch uložených k mŕtvym sa uhlíky takmer nevyskytli (tabela 2).

Pokiaľ ide o bohatosť vybavenia hrobov obsahujúcich viaceré nádoby, šperky z drahých kovov v B skupine hrobov s keramikou obsahuje opäť len ženský hrob 43 (kde jedna z nádob bola intencionálne rozbitá). V Nitre-Lupke sa vyskytlo taktiež niekoľko hrobov s viacerými nádobami v jednom hrobe, z ktorých aspoň jedna (niekedy aj viaceré) bola zároveň intencionálne rozbitá (tabela 1). Sú to hroby 11, 24, 30, 43, 46, 51, 71 (ak počítame aj torzo nádoby) a hrob 80. Týchto osem hrobov predstavuje výraznú väčšinu zo všetkých jedenástich tunajších hrobov s viacerými nádobami, presnejšie až 72,7 %. Čo sa týka tvaru nádob v prípade výskytu viacerých v jednom hrobe, tak zvyčajne väčšie a vyššie exempláre boli intencionálne rozbité, hlavne vysoké a široké hrnce s tunajšou tradičnou výzdobou, t. j. s vlnovkou pod hrdlom a žliabkami na tele.

Charakteristika keramiky

Pokiaľ ide o odlišnosť v tvare nádob v hroboch s viacerými exemplármi, okrem uvedeneho tvaru širokého a vysokého hrnca charakteristického pre Lupku tu boli zistené i určité odlišnosti. Ide o vyššie štíhle formy. Boli nájdené v 4 hroboch (ca 1/3) zo všetkých jedenástich s viacerými nádobami. V prípade hrobu 30 sú obe nádoby pomerne štíhle aj s rovnakou výzdobou, pričom však intencionálne rozbitý kus zo zásypu bol značne vyšší a mal na dne značku (tab. III:1). Podobná situácia bola zistená v hrobe 43. Taktiež všetky tri nádoby z hrobu 51 boli pomerne štíhle, pričom ale intencionálne rozbitá nádoba bola z nich opäť najvyššia (tab. IV:3). V hrobe 80 s tromi nádobami patrili dve k širším hrncovitým tvarom, kým tretia k vyšším štíhlejším formám (tab. V:4), ale všetky boli intencionálne rozbité. Tvarovo blízke až misovitým formám sú exempláre z detského hrobu 90 (tab. VI:1, 2), kde obe intencionálne nerozbité nádoby boli nízke (nepresiahli výšku 100 mm), t. j. patria k nízkym exemplárom. Druhá nádoba z tohto hrobu má dokonca výšku len 40 mm a je najnižšia na lokalite.

Výška nádob z týchto jedenástich hrobov s viacerými exemplármi sa pohybuje v rozpätí od 40 mm do 227 mm, čo predstavuje veľký rozsah od malých až po vysoké nádoby. Keď však tieto exempláre rozdelíme zvlášť na intencionálne rozbité a zvlášť na celé kusy, bude táto škála vyzerať odlišne. Nerozbité nádoby, umiestnené pri mŕtvom, dosahovali výšku len v rozpätí od 40 do 160 mm, s najväčšou koncentráciou medzi 100 až 130 mm, čiže v podstate patrili hlavne k stredne vysokým. Intencionálne rozbité kusy z týchto hrobov boli neporovnateľne vyššie, s rozpätím od 147 mm do 227 mm, čiže v podstate prináležia k vysokým kusom. Väčšina z nich mala výšku v rozpätí ca od 170 do 227 mm.

Pokiaľ ide o výzdobu na nádobách v hroboch s viacerými exemplármi, boli doložené nasledujúce odlišnosti od bežnej výzdoby, pozostávajúcej z jednoduchej vlnovky pod hrdlom

a žliabkami po tele. Výzdoba na malých nádobkách z hrobu 10 (tab. I:3, 4), a to v podobe len veľmi slabou naznačených vlnoviek alebo len vodorovných línií. Iný zvláštny variant bol odkrytý na dvoch exemplároch z hrobu 11 (tab. I:2, 5), a to v podobe girlandy kombinovanej so žliabkami, pričom na jednej z nich bola girlanda vyhotovená hrebeňovitým nástrojom. Pozoruhodná je tiež výzdoba oboch nádob z hrobu 90, keďže malá miskovitá nádoba má len slabú žliabkovitú výzdobu, kým o niečo vyššia nádoba má výzdobu pozostávajúcu zo striedajúcich sa vlnoviek a žliabkov, ktoré sú pomerne nedbanlivo vykonané. Táto vyššia nádoba má dokonca vnútorný okraj zdobený vlnovkou, vykonanou tiež jednodrotým nástrojom. Pritom táto nádoba patrí k intencionálne rozbitým exemplárom. Ako už bolo zdôraznené, zdobenie okraja nádoby je v Nitre-Lupke úplne výnimočným javom. Do skupiny so zriedkavou výzdobou teda patrí 6 exemplárov z 24 nádob.

O niečo častejšie – na siedmich nádobách – sa potom v rámci hrobov s viacerými nádobami vyskytla výzdoba v podobe vodorovných žliabkov (bez použitia vlnovky). Pochádzajú zo štyroch hrobov: 24 (oba kusy; tab. II:3, 5), 46 (štíhlejšia nádoba; tab. IV:1), 75 (oba kusy; tab. V:4, 5), 80 (dva z troch kusov; tab. V:3; VI:3). Takáto výzdoba bola zistená tak na vyšších štíhlych formách, ako aj na nižších širších hrncoch. Väzba takejto výzdoby na výskyt značiek na dnách alebo aspoň na ich niektoré typy nebola doložená. Ako vyplýva z analýzy, takáto výzdoba mohla byť použitá na všetkých nádobách v jednom hrobe, ako aj v kombinácii s nádobou, ktorá bola zdobená vlnovkou a žliabkami (klasická výzdoba v Nitre-Lupke). Z výzdobných kombinácií sa najčastejšie (na viac ako polovici nádob) vyskytla kombinácia vlnovky pod hrdlom a žliabkov siahajúcich až po najnižšiu tretinu výšky nádoby.

Ako už bolo uvedené v časti venovanej intencionálne rozbitým nádobám, z celkového počtu 53 nádob (a ich častí) malo plastickú značku 21 kusov, pričom tri ďalšie niesli stopy technických značiek – odtlačkov osi kruhu. V prípade hrobov s viacerými nádobami boli jamky na dne nádob zistené len v hrobe 80 (jedna z troch nádob). Čo sa týka zastúpenia plastických značiek na dne v hroboch s viacerými nádobami, možno konštatovať, že boli celkovo doložené na dnách 14 nádob (tabela 3). Čiže dve tretiny zo všetkých nádob so značkami zistených na pohrebisku boli odkryté v hroboch s viacerými nádobami. Je veľmi dôležité, že iba 6 značiek bolo odkrytých na intencionálne rozbitých nádobách (v hroboch 24, 30, 43, 46, 51, 71 torzo) a 8 nádob so značkou nebolo rozbitých, lež uložených k mŕtvemu (v hroboch: 10 obe nádoby, 24, 43, 46, 51, 71, 75).

Ďalej bola skúmaná možnosť, či značky objavené na dnách v jednom hrobe s dvoma, resp. aj s tromi nádobami boli identické alebo odlišné, ich možná previazanosť na iné vlastnosti keramiky, ako i na samotné hrobové celky a pod. Na základe podrobnej analýzy možno konštatovať, že sa tu nevyskytli identické značky. A jedine v hrobe 46 niesli obe nádoby na dnách značku v podobe jedného typu značky, tzv. vtáčej nohy, ale aj tie sa značne líšili veľkosťou i konkrétnym vyhotovením (tab. IV:1, 5). Niekedy bývajú takéto značky označované za typ kríža s rozvetvenými koncami. Inak boli typy značiek rozmanité, aj keď sa objavujú na nádobách v jednom a tom istom hrobe. Z konkrétnych tvarov značiek na dnách nádob v hroboch s viacerými keramickými nádobami sa najčastejšie objavuje značka vo forme kríža a jeho variantov, trikrát v podobe kríža s rozvetvenými koncami. Len raz sa vyskytla svastika, kríž v štvoruholníku, motív hviezdice. Je možné konštatovať, že konkrétny motív značky sa neviazal na hroby s viacerými nádobami a že sa tieto typy značiek v podstate nelíšia od celkového sortimentu značiek zistených v ostatných prípadoch na pohrebisku v Nitre-Lupke.

C. Ostatné hroby s nádobami (tabela 3)

V ďalších 14 hroboch na pohrebisku v Lupke bolo odkryté po jednej, intencionálne nerozbitéj nádobe, čiže spolu 14 nádob. Je pozoruhodné, že väčšina menej kvalitných a nepravidelných nádob na celom pohrebisku pochádza z týchto hrobov. Tomu primeraný je i počet nepravidelných výzdob. Taktiež je podstatné, že zo 14 nádob sa plastické značky objavili len na dvoch exemplároch. Pokiaľ ide o výskyt iných znakov v týchto hroboch, tak

Hroby s keramikou	Intencionálne rozbité v hrobe	Viaceré nádoby v hrobe	Ostatné hroby s keramikou
Počet hrobov	18	11	14
Počet nádob	21	24	14

Tabela 3. Celkový počet hrobov s keramikou – podľa jednotlivých skupín (skupiny A, B, a C).

Tabelle 3. Gesamtzahl der Gräber mit Keramik – nach den jeweiligen Gruppen (Gruppe A, B, und C).

úplne v nich chýbajú drevené vedierka. Tiež nálezy uhlíkov sú tu len sporadické. Náušnice typu Nitra-Lupka sa tu síce vyskytli, ale iba v 2 hrobch zo 14 prípadov.

Zhrnutie

Najväčší podiel hrobov s nádobami na skúmanom pohrebisku predstavujú hroby s intencionálne rozbitými exemplármi (skupina A) – až 18 hrobov s 21 nádobami (tabela 1, 3). Týchto 18 hrobov prezentuje 20 % zo všetkých hrobov na pohrebisku a okolo 45 % hrobov zo všetkých tunajších hrobov s nádobami. Týchto 21 nádob tvorí 39,6 % zo všetkých nádob v Nitre-Lupke. Ale hroby s viacerými nádobami (skupina B) boli doložené len v 11 prípadoch, no spolu obsahovali až 24 nádob – celých aj intencionálne rozbitých (tabela 2, 3). Týchto 11 hrobov tvorí iba 12 % zo všetkých hrobov a ca 28 % z hrobov s nádobami. Tých 24 nádob prezentuje ca 45 % zo všetkých nádob na pohrebisku. Tretia skupina hrobov, obsahujúca v jednom hrobe vždy len po jednej nerozbitéj nádobe (C), je zastúpená 14 hrobmi – to je ca 15 % zo všetkých hrobov a ca 35 % zo všetkých hrobov s nádobami (tabela 3). Týchto 14 hrobov obsahuje spolu 14 nádob, čo tvorí iba 26 % zo všetkých nádob na Lupke.

V rámci 18 hrobov s dokladmi intencionálneho rozbiťania nádob (skupina A) boli zistené tiež viaceré nádoby, a to v 7 hrobch, čiže v menej ako polovici hrobov. Zvyčajne boli v týchto hrobch dve nádoby, z ktorých jedna bola rozbitá (5 hrobov). Ale v prípade hrobov 11 aj 80, čiže v dvoch prípadoch, boli všetky nádoby rozbité. Na druhej strane možno konštatovať, že z 11 hrobov s viacerými nádobami (skupina B) bolo až v 8 prípadoch doložené intencionálne rozbiťanie, čiže takmer vo všetkých hrobch s viacerými nádobami. V prípade hrobu 71 však ako rozbité figuruje len spodné torzo nádoby. Už uvedené hroby 11 a 80 vykazujú všetky nádoby rozbité. V hrobch 10, 75 a 90 zase obe nádoby neboli rozbité. V ostatných prípadoch jedna nádoba bola rozbitá a druhá uložená k mŕtvemu, v prípade hrobu 51 bola rozbitá iba jedna z troch nádob.

Hlavne intencionálne rozbité exempláre obsahovali kusy uhlíkov, čiže sa vyskytli aj v príslušných hrobch s viacerými nádobami (tabela 1, 2). Pokiaľ ide o výskyt uhlíkov v skupine C, tak tu sa vyskytli pomerne zriedka, hlavne v porovnaní so skupinami A a B. Až päť hrobov s rozbitými nádobami (skupina A) obsahovalo drevené vedierko. Niektorí autori sa domnievajú, že prítomnosť dreveného vedierka v hrobe svedčí o vyššom sociálnom postavení mŕtveho. Hrob 46 v Nitre-Lupke v tejto skupine obsahoval okrem vedierka dokonca dve nádoby, vrátane intencionálne rozbitého kusa. Pokiaľ ide o skupinu B (hroby s viacerými nádobami), tu len jeden hrob obsahoval aj vedierko (opäť už uvedený hrob 46). A v skupine C dokonca ani jeden hrob neobsahoval drevené vedierko.

Keď porovnáваме keramikú intencionálne rozbiťanú s keramikou z celého pohrebiska, ako aj s keramikou z hrobov s viacerými kusmi, možno sumarizovať nasledovné závery: vysoké a široké hrnce s prevládajúcou výzdobou v podobe kombinácie vlnovky a žliabkov, typickou pre Lupku, boli zistené najčastejšie v hrobch s dokladmi intencionálneho rozbiťania. Zriedka mali tieto nádoby výzdobu pozostávajúcu len zo žliabkov. Úplnú výnimku z charakteristickej výzdoby tvorí len výzdoba na niekoľkých intencionálne rozbitých kusoch, ktorá pozostávala z girlandy, v jednom prípade vyhotovenej dokonca hrebeňovitým, a nie jednorotým nástrojom. Na základe týchto málo exemplárov s girlandou nemožno jednoznačne konštatovať, že ich previazanosť s intencionálnym rozbiťaním nádob bola úmyselná. Pre hroby s dokladmi intencionálneho rozbiťania, ktoré zároveň obsahovali niekoľké nádoby,

platí pravidlo, že rozbitý exemplár patril práve do skupiny vysokých nádob s výzdobou charakteristickou pre Lupku a mnohé z nich niesli značku na dne.

Aj v hroboch, kde intencionálne rozbitá nádoba bola jediným keramickým exemplárom, platí pravidlo, že išlo o nádoby zo skupiny vysokých, t. j. s výškou 150 mm a viac. Vo väčšine prípadov mali tiež výzdobu charakteristickú pre Lupku. Plastické značky na dnách sú doložené približne rovnakou mierou na intencionálne rozbitých nádobách, ktoré boli jedinou nádobou v hrobe, ako aj v hroboch s viacerými exemplármi. Celkovo, z 21 intencionálne rozbitých nádob až 10 malo plastickú značku na dne, čiže takmer polovica nádob. V hroboch s dokladmi intencionálneho rozbíjania, kde zároveň boli prítomné viaceré nádoby, vykazujú exempláre uložené k mŕtvemu len 4 značky (v hroboch 24, 43, 46 a 51, kde rozbitá nádoba niesla značku, ako aj jeden exemplár z tých uložených k mŕtvemu).

Keďže zistenia týkajúce sa hrobov s dokladmi intencionálneho rozbíjania nádob a hrobov s viacerými nádobami sa čiastočne prekrývajú a sú podobné, z toho dôvodu na tomto mieste považujem za potrebné len zhrnúť pre keramiku z hrobov s viacerými nádobami, že aj na pohrebisku Nitra-Lupka s pomerne uniformnou keramikou nádoby uložené k mŕtvemu takmer vôbec nepatria k vysokým formám, ale len k stredne vysokým, aj to skôr k nižšej hranici tejto škály. Najčastejšie tu boli zistené nízke, prípadne aspoň štíhle tvary. Celkovo na dnách nádob z týchto hrobov bolo spolu zistených 14 značiek. Je však veľmi dôležité, že na dnách intencionálne rozbitých nádob z týchto hrobov bolo doložených iba 6 značiek, kým na dnách nádob uložených k mŕtvym to bolo až 8 kusov.

Najviac odlišností od znakov typických pre keramiku z Nitry-Lupky bolo zistených v skupine označenej ako ostatná keramika – skupina C (26,4 % zo všetkej keramiky), t. j. keramika pochádzajúca z hrobov, kde neboli zistené intencionálne rozbité kusy a ani viaceré nádoby. V rámci nich bol v porovnaní s prvými dvoma skupinami pozorovaný najvyšší podiel nádob vyrobených z menej kvalitného materiálu a aj asymetrických foriem. Iba hrob 60 obsahoval nádoby vyhotovenú z výnimočne kvalitného materiálu. Približne tretina z nich má tiež výzdobu v konkrétnom vyhotovení odlišnú od výzdoby typickej pre Lupku. Výrazný je tiež veľmi malý podiel plastických značiek na dnách oproti prvým dvom skupinám nádob.

Keďže sa na pohrebisku vôbec nevyskytli identické exempláre značiek, nebolo možné skúmať ich prípadnú väzbu na intencionálne rozbité nádoby alebo inú previazanosť nádob so značkami. Dôležité je však tiež zistenie, že každá intencionálne rozbitá nádoba so značkou vykazuje rozdielny typ značky. Nepotvrdila sa ani väzba medzi výskytom určitého typu značky či značky vôbec na jednej strane a výskytom základného typu hrnca či základnou výzdobnou kombináciou na strane druhej. Pokiaľ ide o značky v hroboch s viacerými nádobami, vystupuje tu zaujímavá skutočnosť, že z celkového počtu 11 hrobov s viacerými nádobami boli až v 6 z nich doložené značky súčasne na oboch nádobách (vrátane hrobu 71, kde bola zistená značka aj na torze). Ale až na jedinú výnimku neboli v takomto hrobe doložené ani značky prináležiacie k jednému typu. Výnimku tvorí jedine hrob 46, kde značka v podobe vtáčej nohy je doložená tak na intencionálne rozbitej nádobe, ako aj na celom exemplári. Ich konkrétne vyhotovenie je však odlišné, obdobne ako vyhotovenie tohto typu značky na jednej nádobe z hrobu 75.

Zodpovedať otázku, či za zistenými skutočnosťami stojí úmyselné konanie pozostalých alebo či skôr išlo o náhodu, nie je na základe terajšieho stavu bádania jednoznačne možné. Prevalha niektorého znaku na keramike v previazanosti či už na intencionálne rozbíjanie nádob, alebo na výskyt viacerých exemplárov v jednom hrobe, prípadne na oba javy súčasne, zvyšuje pravdepodobnosť vedomej voľby. K takýmto znakom najvýraznejšie prináleží výber vysokých a širokých hrncov s charakteristickou lupčianskou výzdobou, väčšinou opatrených značkou na dne pre intencionálne rozbíjanie nádob. To platí tak pre intencionálne rozbité exempláre v hroboch s viacerými kusmi, ako aj pre hroby, kde intencionálny exemplár predstavuje jedinú nádobu. Podobne vedomý výber bol potvrdený vysokým počtom menších a hlavne štíhlych nádob, ktoré boli uložené k mŕtvemu v hroboch s viacerými nádobami. Na základe uvedených zistení možno teda konštatovať, že na pohrebisku v Nitre-Lupke sa

potvrdili hlavné tendencie uplatňované v skúmaných okruhoch pohrebného rítu, ako ich poznáme aj z ostatných pohrebísk toho obdobia, či už sa to týka intencionálne rozbíjanej keramiky alebo keramiky odkrytej v hroboch s viacerými nádobami.

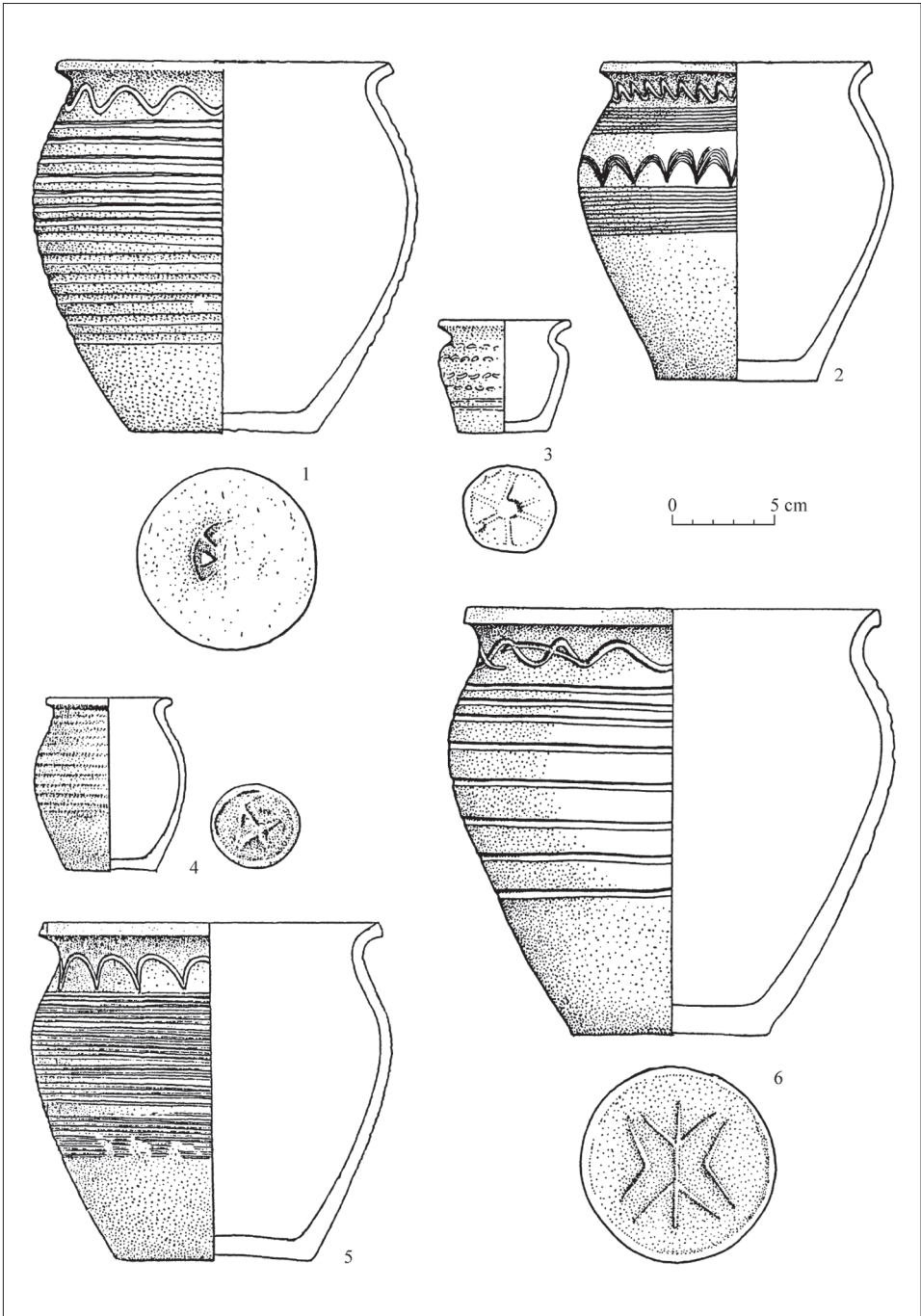
Okrem výraznej keramiky boli v hroboch zistené aj početné ozdoby. Viaceré z nich sú špecifické pre pohrebisko Nitra-Lupka. Okrem nich sa tu našli tiež viaceré náušnice patriace k veligradskému šperku (Štefanovičová 1990, obr. 11). Rozmiestnenie nálezov nitrianskeho a veligradského šperku v kombinácii s dokladmi keramiky ukazuje plán pohrebiska. Plán bol vyhotovený s využitím plánu T. Štefanovičovej (1990, obr. 11). Náušnice nitrianskeho typu boli z celkového počtu 92 hrobov odkryté len v 10 hroboch. Pritom v hroboch sa spolu s nádobami vyskytli až v 9 prípadoch, čiže nádoby sa vyskytli takmer vo všetkých hroboch s nitrianskym šperkom (obr. 1). V hroboch s nitrianskym šperkom a keramikou boli pochované jednak ženy samostatne, ako aj ženy v kombinácii s deťmi (hroby 11 a 51). V jednom prípade to bol detský hrob (hrob 17). Vo väčšine týchto hrobov bolo doložené intencionálne rozbíjanie nádob, často s dokladmi uhlíkov. Šperky veligradského typu boli jednoznačne zistené v 9 hroboch zo všetkých 92 hrobov na pohrebisku (obr. 1), pričom ale len v 2 z nich (hroby 29 a 34) bola nájdená aj keramická nádoba. V prvom hrobe bola pochovaná žena s celou nádobou, kým v druhom hrobe išlo o kosť muža s prsteňom, nad ktorou sa v zásepe našla rozbitá nádoba s dokladmi uhlíkov.

Čiže výskyt veligradského šperku spolu s nádobou v jednom hrobe je oveľa zriedkavejší než spoluvýskyt keramiky a náušnic nitrianskeho typu.

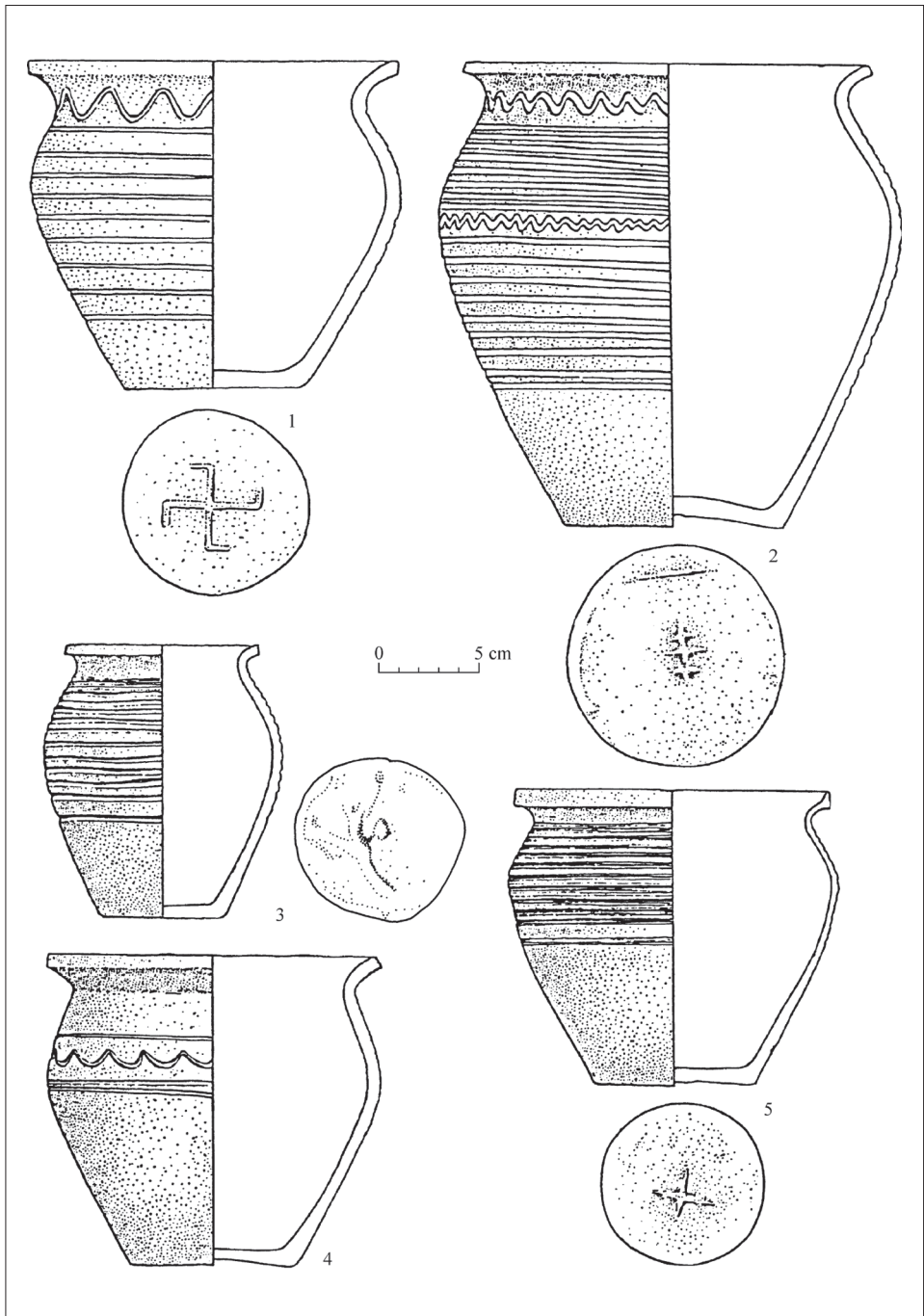
Ozdoby nitrianskeho typu, hlavne náušnice, boli najčastejšie vyhotovené z bronzu. Zriedkavo boli vyhotovené z drahých kovov. Pokiaľ ide o výskyt šperkov z drahých kovov, ktoré patria k veľmi zriedkavým na celom pohrebisku, celkovo boli zistené len v štyroch hroboch. Keď skúmame ich previazanosť na výskyt keramiky v hroboch, náušnice z drahých kovov sú doložené len v dvoch takýchto prípadoch. Pritom v jednom prípade išlo o hrob s nádobou uloženou k mŕtvemu, kým v ďalšom hrobe boli odkryté viaceré nádoby, a dokonca s dokladmi intencionálneho rozbitia (ženský hrob 43). Na základe výsledkov analýzy to znamená, že nemožno konštatovať väzbu medzi skúmanými dvoma prejavmi pohrebného rítu a hrobmi so šperkmi z drahých kovov. Náušnice typu Lupka boli zistené aj na niektorých ďalších pohrebiskách na území Slovenska i Moravy, ale iba v nevelkom počte. T. Štefanovičová (1990, 227, 228) doložila viaceré analógie k týmto náušniciam v južnej Európe, hlavne v časti bývalej Juhoslávie, v Bulharsku a Rumunsku. Tieto nálezy poukazujú na pravdepodobný južný pôvod hrnčiarov z Lupky.

Na základe výsledkov možno konštatovať, že základné pohrebné zvyky súvisiace s použitím keramiky typické pre veľkomoravské pohrebiská boli zistené aj na pohrebisku Nitra-Lupka. Ale škála kvality, foriem, výzdoby na ostatných pohrebiskách je oveľa rozmanitejšia než na Lupke. Toto zistenie evidentne súvisí so skutočnosťou, že keramické nádoby na ostatných pohrebiskách vyhotovovali len podomácky, zatiaľ čo keramika na Lupke vykazuje výraznú vysokú kvalitu a značnú uniformitu, ktoré poukazujú na „manufaktúrne“ vyhotovenie. Keramikou z Lupky vyhotovili špecializovaní hrnčiari (Chropovský 1959; Vlkolinská 2002), pričom túto myšlienku potvrdzuje výrazná podobnosť keramiky zistenej v hrnčiarskych peciach neďaleko pohrebiska. Na remeselnícky charakter osady obyvateľov, ktorí tu boli pochovávaní (muži, ženy aj deti) ukazuje i skutočnosť, že na Lupke neboli zistené žiadne zbrane (s výnimkou hrotu šípu z hrobu 74, ktorý však mal mŕtvy zrejme pôvodne uložený vo vrecúšku pri páse).

Na záver je potrebné zdôrazniť, že pôvod hrnčiarov pochovávajúcich na Lupke možno s najväčšou pravdepodobnosťou hľadať v južnej Európe. Ale títo obyvatelia dodržiavali pohrebné obrady súvisiace s keramikou, ktoré boli typické pre iné veľkomoravské pohrebiská v slovanských územiach strednej Európy, vrátane Slovenska.

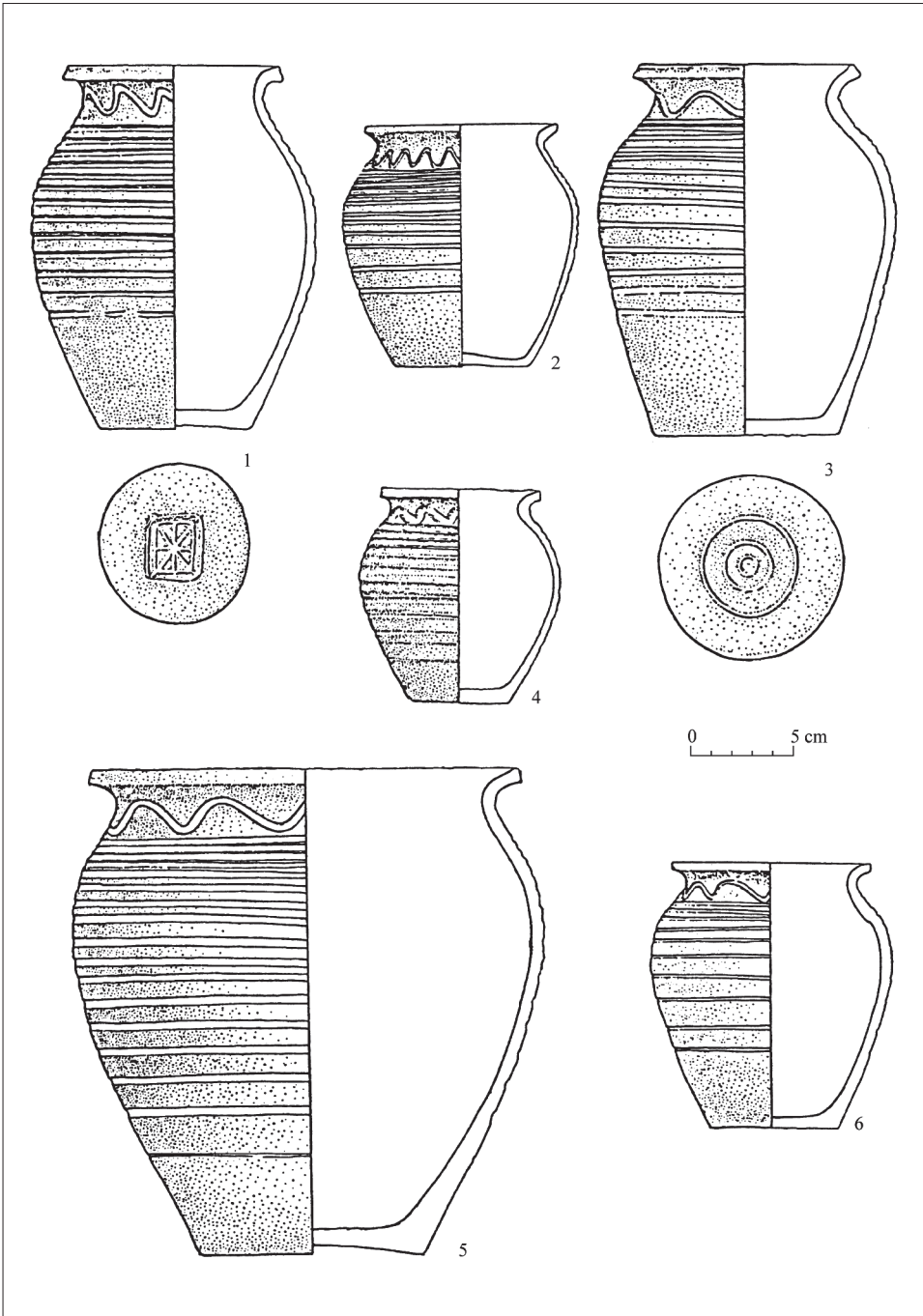

Tab. I. Pohrebisko Nitra-Lupka. Náoby z hrobov. 1 – hrob 7; 2 – hrob 11; 3 – hrob 10; 4 – hrob 10; 5 – hrob 11; 6 – hrob 15.
 Taf. I. Gräberfeld Nitra-Lupka. Gefäße aus den Gräbern. 1 – Grab 7; 2 – Grab 11; 3 – Grab 10; 4 – Grab 10; 5 – Grab 11;
 6 – Grab 15.

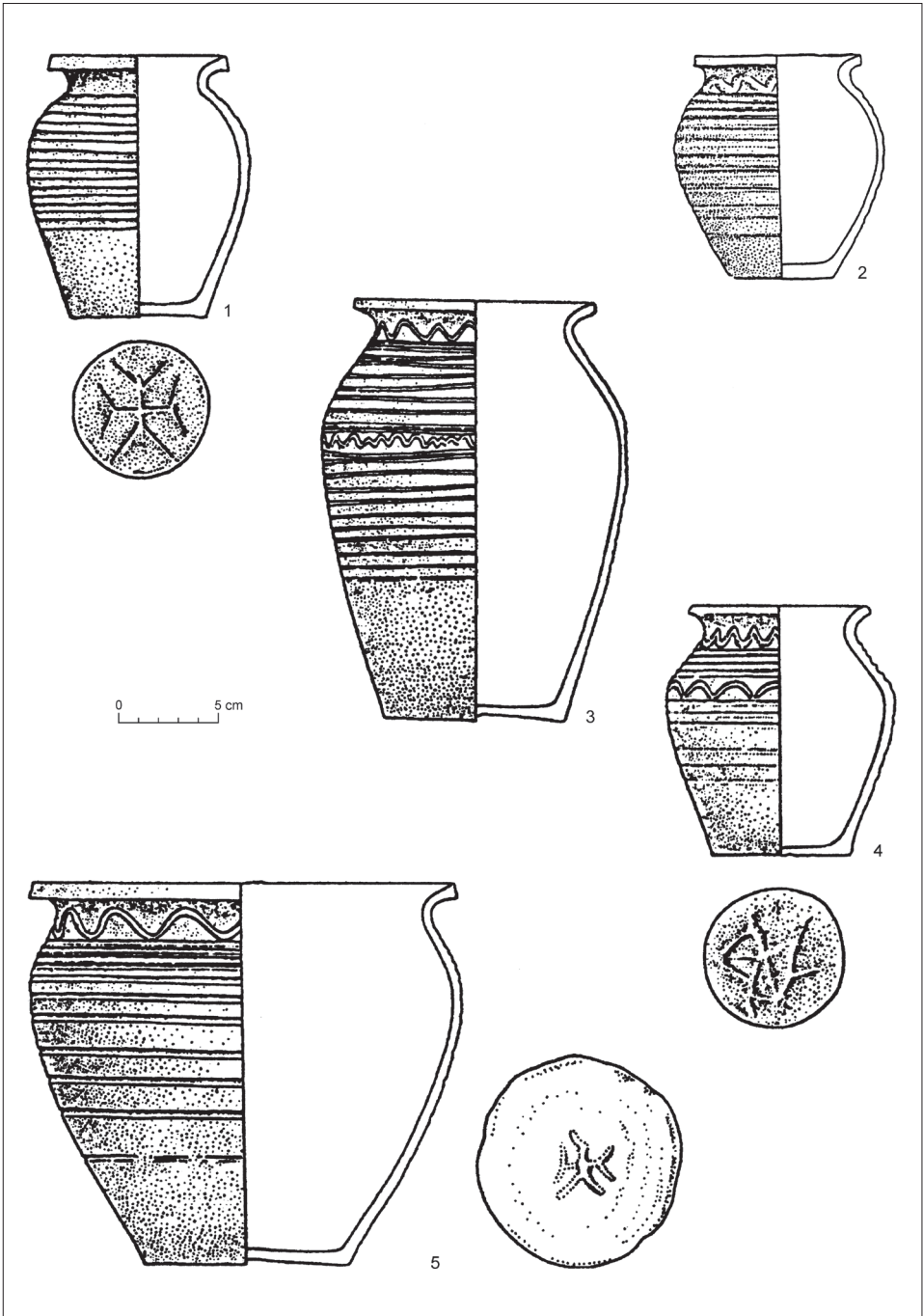
Tab. II. Pohrebisko Nitra-Lupka. Nádoby z hrobov. 1 – hrob 19; 2 – hrob 17; 3 – hrob 24; 4 – hrob 21; 5 – hrob 24.

Taf. II. Gräberfeld Nitra-Lupka. Gefäße aus den Gräbern. 1 – Grab 19; 2 – Grab 17; 3 – Grab 24; 4 – Grab 21; 5 – Grab 24.

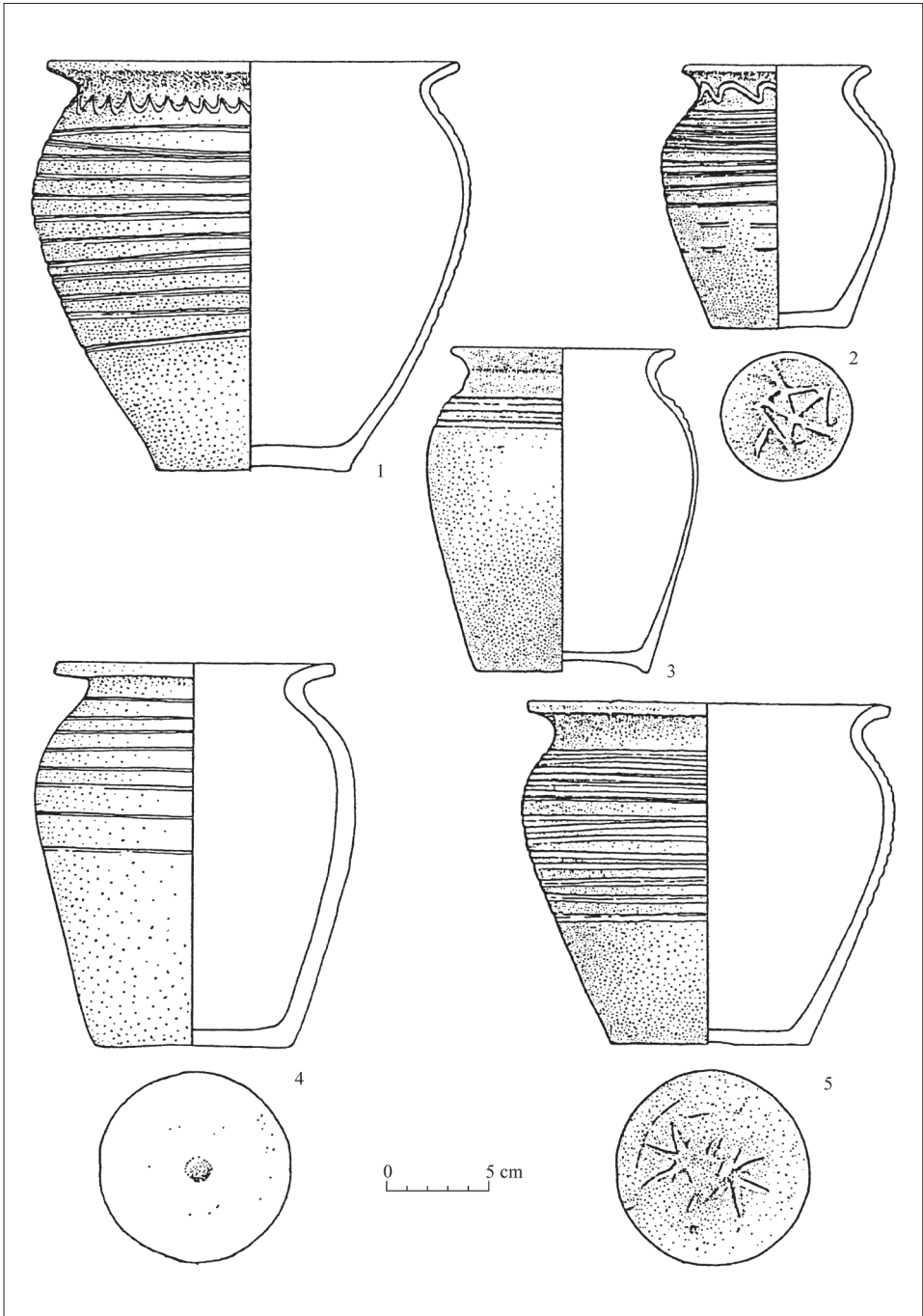
Tab. III. Pohrebisko Nitra-Lupka. Nádoby z hrobov. 1 – hrob 30; 2 – hrob 30; 3 – hrob 43; 4 – hrob 51; 5 – hrob 42; 6 – hrob 43.

Taf. III. Gräberfeld Nitra-Lupka. Gefäße aus den Gräbern. 1 – Grab 30; 2 – Grab 30; 3 – Grab 43; 4 – Grab 51; 5 – Grab 42; 6 – Grab 43.

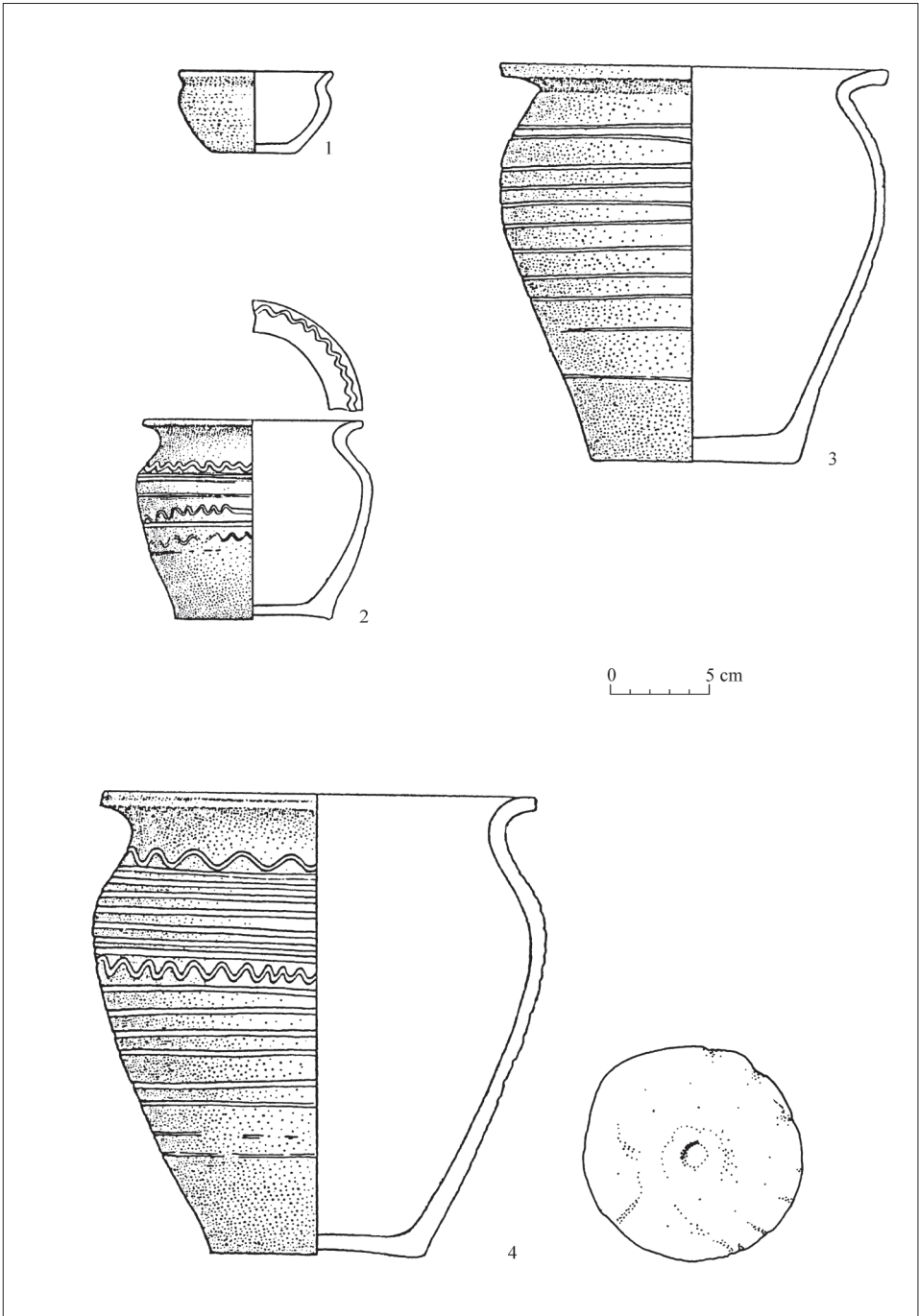
Tab. IV. Pohrebisko Nitra-Lupka. Nádoby z hrobov. 1 – hrob 46; 2 – hrob 51; 3 – hrob 51; 4 – hrob 51; 5 – hrob 46.

Taf. IV. Gräberfeld Nitra-Lupka. Gefäße aus den Gräbern. 1 – Grab 46; 2 – Grab 51; 3 – Grab 51; 4 – Grab 51; 5 – Grab 46.

Tab. V. Pohrebisko Nitra-Lupka. Nádoby z hrobov. 1 - hrob 64; 2 - hrob 71; 3 - hrob 75; 4 - hrob 80; 5 - hrob 75.

Taf. V. Gräberfeld Nitra-Lupka. Gefäße aus den Gräbern. 1 - Grab 64, 2 - Grab 71; 3 - Grab 75; 4 - Grab 80; 5 - Grab 75.

Tab. VI. Pohrebisko Nitra-Lupka. Nádoby z hrobov. 1 – hrob 90; 2 – hrob 90; 3 – hrob 80; 4 – hrob 80.

Taf. VI. Gräberfeld Nitra-Lupka. Gefäße aus den Gräbern. 1 – Grab 90; 2 – Grab 90; 3 – Grab 80; 4 – Grab 80.

Literatúra

- HANULIAK, M., 2004: Veľkomoravské pohrebiská. Pochovávanie v 9.–10. storočí na území Slovenska. Nitra.
- CHROPOVSKÝ, B., 1959: Slovanské hrnčiarске pece v Nitre, AR XII, 812–816, 818–825.
– 1962: Slovanské pohrebisko v Nitre na Lupke, SArch X, 175–240.
– 1965: K vývoju slovanského hrnčiarstva, Slovenský národopis XIII, 515–548.
- ŠTEFANOVIČOVÁ, T., 1990: Schmuck des Nitraer Typus und seiner Beziehung zu Südosteuropa im 9. Jahrhundert, Wozinsky Mór Múzeum Évkönyve 15, 215–230.
- THURZO, M., 1969: Antropologický rozbor kostrového pohrebiska Lupka pri Nitre, ZbSNM LXIII, Prírodné vedy 15, 77–154.
- VLKOLINSKÁ, I., 1996: Die Grabverbände mit der Keramik des 9.–10. Jh. aus dem Gebiet der Slowakei aufgrund geographisch-chronologischer Analysen. In: Ethnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis zum 11. Jahrhundert. 313–332. Nitra.
– 2002: Pece z lokality Nitra, poloha Lupka, ŠZ AÚ SAV 35, 229–243.
– 2005: K zriedkavejším druhom výzdoby na keramike z pohrebísk 9.–10. stor. na Slovensku, ŠZ AÚ SAV 38, 79–97.
– 2007: Some aspects of the ceramics in the graves on the cemetery Nitra-Lupka. In: Funerary offerings and votive depositions in Europe's 1st millennium AD. Cultural artefacts and local identities (Cosma, C., ed.), 207–227. Cluj-Napoca.

Zusammenfassung

Zu einigen Aspekten der Keramikfunde vom Burgwall in Nitra-Lupka

Das Gräberfeld in Nitra-Lupka befindet sich in der Nähe einer der großmährischen Burgwälle in Nitra. Im Vorland der Befestigung der Vorburg wurden auch Töpferöfen freigelegt. Der Burgwall selbst wurde nur minimal erforscht (Chropovský 1959; 1962).

Insgesamt 92 Gräber wurden gleichzeitig freigelegt, wobei eins davon sich nicht direkt auf dem Gräberfeld befand, sondern in dichter Nähe zu Ofen 6.

Über 40% der Gräber enthielten Keramik: Keramikgefäße, die unteren Teile von Gefäßen oder nur Scherben. Man fand Keramik in den Gräbern von Männern, Frauen und Kindern, sowie in einigen Gräbern, in denen Frauen mit Babys beigesetzt worden waren.

Die Gefäße aus Gräbern entsprechen ihrer Beschaffenheit nach den Scherben, die in den Öfen freigelegt wurden, d.h. in Material, Farbe, Form, Verzierung und durch das Auftreten von Bodenmarken (Vlkolinská 2002; 2007).

Gegenstand des vorliegenden Beitrags war ein Vergleich zwischen Gräbern mit absichtlich zertrümmerten Gefäßen sowie Gräbern mit mehreren Gefäßen und den übrigen Gräbern, die Keramik enthielten. Gräber, die lediglich Gefäßtoren enthielten, wurden bei der Analyse nicht berücksichtigt.

Gräber mit absichtlich zertrümmerten Gefäßen (die hier als Gruppe A bezeichnet werden) sind in 18 Fällen mit 21 absichtlich zertrümmerten Exemplaren vertreten. Gräber mit mehreren Gefäßen (Gruppe B) sind demgegenüber nur in 11 Fällen vertreten, enthalten insgesamt bis zu 24 Gefäße (einschließlich absichtlich zertrümmerter). Da mehrere Gräber mit absichtlich zertrümmerten Exemplaren auch weitere Gefäße enthielten, gehen die Ergebnisse bezüglich den Gräbern von Gruppe A und den Gräbern von Gruppe B bis zu einem gewissen Grade ineinander über. Gräber, die nur ein absichtlich zertrümmertes Gefäß aufwiesen, sind in 14 Fällen mit 14 Gefäßen vertreten.

Absichtlich zertrümmerte Exemplare stellen hauptsächlich hohe und breite Stücke mit breiter Mündung dar, welche eine für Lupka charakteristische Verzierung trugen, d.h. eine Wellenlinie im Schulterbereich, die durch ein Gerät mit einer Spitze angebracht wurde und worunter Rillen anschlossen. Viele von ihnen hatten Bodenmarken. In den Fällen mit mehreren Gefäßen in einem Grab wurde festgestellt, dass hauptsächlich solche Gefäße zertrümmert wurden, während nur kleine Gefäße zu einem Toten gelegt wurden. Da in dem Gräberfeld keine identischen Bodenmarken gefunden wurden, ließ sich kein Zusammenhang zwischen ihrem Auftreten und beispielsweise absichtlich zertrümmerten Gefäßen bestätigen. Auch in Einzelgräbern mit mehreren Gefäßen mit Bodenmarken wurde kein sicherer Markentyp belegt.

Das Vorkommen von Holzkohle ist vornehmlich mit absichtlich zertrümmerten Exemplaren verbunden. Belege für einen Holzeimer im Grab traten eher bei absichtlich zertrümmerten Gefäßen (ohne weitere Gefäße im Grab) als in Fällen mit mehreren Gefäßen in einem Grab auf.

Die als C bezeichnete Gräbergruppe weist am meisten ungleichförmige und in niedriger Qualität hergestellte Gefäße einschließlich der Verzierungen auf. Obgleich auf dem Gräberfeld 21 plastische Marken entdeckt wurden, gab es in der Gräbergruppe C jedoch nur zwei kleine plastische Bodenmarken. Holzkohle kam in den Gräbern der Gruppe C sehr selten vor, und es ist bemerkenswert, dass dort überhaupt keine Holzeimer vorkamen.

Auf dem Gräberfeld in Lupka wurde außer Gefäßen auch spezieller Schmuck freigelegt, der als Schmuck vom Typ Nitra-Lupka (Chropovský 1962) bezeichnet wurde. Am häufigsten war er aus Bronze

hergestellt worden, nur selten aus Edelmetallen. Neben ihm kam auch Veligrader Schmuck vor, der ebenfalls vornehmlich aus Bronze bestand (Štefanovičová 1990, Abb. 11). Bei einem Vergleich, inwieweit dieser Schmuck und Gefäße zusammen in einem Grab auftraten (Abb. 2), wurde festgestellt, dass Gefäße hauptsächlich in Gräbern vorkamen, die Ohrringe vom Typ Nitra-Lupka (8 Gräber von 10) enthielten, während in nur zwei Fällen Gräber mit Veligrader Schmuck freigelegt wurden (von 9 Gräbern). In den meisten Gräbern mit Gefäßen wurde jedoch kein Schmuck entdeckt. Ein zum Typ Nitra-Lupka gehörender Ohrring wurde jedoch auch im hiesigen Ofen 8 gefunden.

Ohrringe vom Typ Nitra-Lupka wurden zwar auch auf einigen weiteren Gräberfeldern in der Südwestslowakei und in Südmähren gefunden, jedoch nur in geringer Anzahl.

Schmuck vom Typ Lupka haben jedoch deutliche Analogien in Südeuropa, was auf eine wahrscheinlich südländische Herkunft der Töpfer hindeutet (Štefanovičová 1990), die hier Keramik (Töpferöfen) herstellten und in Lupka begraben wurden.

Obwohl die Keramikgefäße in den Gräbern von Lupka eine verhältnismäßig auffällige Uniformität aufweisen, vornehmlich im Vergleich mit den übrigen in der Slowakei freigelegten Gräberfeldern, haben die Ergebnisse der Analyse dennoch bestätigt, dass es hohe und breite Töpfe mit breiter Mündung und einer für Lupka typischen Verzierung waren, die absichtlich zertrümmert wurden. Häufig trugen diese Bodenmarken. Die zu den Toten gelegten Gefäße waren demgegenüber wesentlich niedriger und schlanker. Man kann also festhalten, dass trotz der Uniformität auch in Lupka die Regel befolgt wurde, dass bei Zeremonien Gefäße zertrümmert wurden, die größer waren, als die Exemplare, welche man den Bestatteten als Beigabe mitgab. Diese Regel hat auch für die übrigen Gräberfeldern in der Slowakei Allgemeingültigkeit.

